

תקציר

סתם התלמוד כתופעה התפתחותית: סוגיות הפתיחה למסכת נדרים בירושלמי ובבבלי

מאת

יואל קרצ'מר-רוזיאל

לאחרונה מתרחב הפולמוס על המרכיבים הסתמיים של התלמוד הבבלי. על פי הגישה הרווחת, ניתן פעמים רבות לשחזר את תולדותיה של סוגיה נתונה באמצעות ניתוח ספרותי על ידי הפרדה בין מרכיביה המיוחסים לאלה האנונימיים, בהנחה שיש ביניהם פער כרונולוגי. מכיוון שכך נטען לעיתים קרובות כי הסתם ויוצריו, הסתמאים, מייצגים תרבות חדשה אשר הביאה עימה מהפכה בדרכי הלימוד ובאופני השימור וההעברה של הידע. עמדה זו נתונה לאחרונה בביקורת, בין היתר על סמך ניתוח משווה של הירושלמי.

מאמר זה בוחן מחדש את תזת הסתם המאוחר על יסוד השוואה בין סוגיות הפתיחה של מסכת נדרים בשני התלמודים. לסוגיה הבבלית יש מאפיינים רבים המיוחסים לסוגיות סתמיות מאוחרות והיא דומה למדי לסוגיות פתיחה אחרות אשר מקובל להניח כי הן בתר-אמוראיות. אלא שלסוגיה זו קרבה רבה לסוגיה המקבילה בירושלמי, ורבים מהמאפיינים הבבליים המאוחרים לכאורה נמצאים אף שם.

לאחר בחינת האפשרויות התיאורטיות ליחסים בין שתי הסוגיות נטען במאמר כי ראיית הסוגיה הבבלית המאוחרת כביכול כפרי של תהליך התפתחותי מאפשרת להבינה טוב יותר מאשר ראייתה כחידוש בבלי מאוחר. מסתבר מאוד שאחדים מהמאפיינים המאוחרים לכאורה של הסוגיה הבבלית הם מורשת מסוגיה קדומה, ככל הנראה ארץ ישראלית. לאור מספר דוגמאות מסוגיות אחרות בשני התלמודים נטען במאמר כי תופעה זו אינה נדירה כלל. אף שהירושלמי מובא בדרך כלל במחקר התלמודי כדי לתמוך בריבוד הכרונולוגי בתוך הבבלי, סוגיות אלה מצביעות על ההפך מכך. יתר על כן, סוגיות רבות בבבלי נעדרות מקבילות בירושלמי, אף שברור כי חומר ארץ-ישראלי (ובבלי) היה מצוי ומגוון. מכיוון שכך בניתוחם של חומרים סתמיים חסרי מקבילה בבבלי יש להביא בחשבון את האפשרות שחומרים אלה נוצרו מוקדם מן המקובל.

ד"ר יואל קרצ'מר-רוזיאל, המכללה האקדמית אחוה
yoelkr@gmail.com